

Ondernemers over Onderwijs: Thorbeckes schaduw over het beroepsonderwijs

Tijdsbeelden Onderwijs 4

Chiel Renique

Eburon
Utrecht 2023

ISBN 978-94-6301-474-8

Academische Uitgeverij Eburon, Utrecht
www.eburon.nl

Op de omslag: Johan Heinrich Neuman (1819-1898), *Portret van Johan Rudolf Thorbecke, minister van staat en minister van binnenlandse zaken. Olieverf op doek*, 1852.

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Studio Iris, Leende

© 2023 Ch. Renique. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoud

Woord vooraf en ten geleide	9
1. Biografie: een leven lang onderwijs	13
1.1 Jeugd	13
1.2 Scholier	15
1.3 Student	16
1.4 Onderwijsfamilie	19
1.5 Beroepsleven	20
1.6 Politiek	26
1.7 Loopbaan logica	28
2. Tijdsbeelden	29
2.1 Agrarisch-ambachtelijk: tot ongeveer 1850	29
2.2 Eerste industriële revolutie 1850-1890	31
2.3 Tweede industriële revolutie 1890-1930	34
2.4 Crisis, oorlog en wederopbouw 1930-1960	38
2.5 Groei en Bloei 1960-1990	41
2.6 Globalisering 1990-2020	45
3. Organisatie van werkgeversbetrokkenheid	49
3.1 Legitimatie	49
3.2 Aangrijpingspunten (het “wat”, “waarover”):	50
3.3 Actoren in de beleidsvorming (“wie”)	51
3.4 Lobby (het ‘hoe’)	54
4. Basisprincipes onderwijsbeleid ondernemers	57

5. Ondernemers over onderwijsbestel	62
5.1 Onderwijs...., een hele onderneming, 1974	62
5.2 Stages....., een heel werk, 1977	65
5.3 Naar een vernieuwd leerlingwezen, 1980	67
5.4 Van Contourennota naar einde basisvorming, 1975-2005	70
5.5 VNO speelt thuiswedstrijd bij ABOP, 1987	77
5.6 Onderwijs en Onderneming, 1988	80
5.7 Het covenant Rauwenhoff , 1991	89
5.8 De aanloop naar de WEB, 1990-1993	93
5.9 De commissie Van Veen, 1994	97
5.10 Ingenieurs- en bèta-opleidingen weer 5-jarig, 1985-1998	100
5.11 Doelgericht hoger onderwijs, 1995	103
5.12 De Lissabon-ambitie, 2000-2010	105
6. Ondernemers over onderwijs-arbeidsmarkt	114
6.1 Aansluitingsmodel	114
6.2 Studie en beroepskeuzevoorlichting	122
6.3 Het BOOB	126
6.4 De impact van informatietechnologie	131
6.5 De ondernemende universiteit en de hogeschool als kennispoort	137
6.6 Milieu-educatie in het beroepsonderwijs	142
7. Ondernemers over onderwijsaanpak	145
7.1 Didactiek en leerbronnen	146
7.2 Aantrekkelijk bèta-techniek onderwijs	152
7.3 Ondernemend Onderwijs	156
7.4 Competentiegericht opleiden	159
7.5 Academische vorming en hoger beroepsonderwijs	160
8. Ondernemers internationaal over onderwijs	169

9. Transitie: nieuwe uitdagingen	177
9.1 Schets van het tijdsbeeld	177
9.2 People-Planet-Profit	181
9.3 De rol van bedrijven	181
9.4 Een onderwijsagenda voor Transitie	184
10. In gesprek	204
10.1. Alexander Rinnooy Kan	204
10.2 Hans Blankert	208
10.3 Jacques Schraven	212
10.4 Bernard Wientjes	215
10.5 Jos Kleiboer	219
10.6 Hans de Jong	223
10.7 Ingrid Thijssen, voorzitter VNO-NCW	226
10.8 Jacco Vonhof, voorzitter MKB-Nederland	229
11. Reflectie: spanningen in het onderwijsbestel	233
11.1 Anneke Westerhuis: het beroepsonderwijs in Nederland en elders	233
11.2 Frans de Vijlder: de waardeklief tussen algemeen- en beroepsonderwijs en spanning in de verantwoordelijkheidsverdeling	239
11.3 Marc Vermeulen: niet alles is koek en ei: de bijl aan fundamente van heersende logica's	244
12 Epiloog	248
13 Dankwoord	259
Literatuur	261
Serie Tijdsbeelden Onderwijs	266

Woord vooraf en ten geleide

Een belangrijke motivatie voor het schrijven van dit boek is dat velen bij de mening van ondernemers over onderwijs in eerste instantie denken aan de slogan: “Ach meneer, ze kunnen tegenwoordig geen hamer meer vasthouden”.¹ Nu is het door de jaren heen altijd een punt geweest van ondernemers dat praktische vaardigheden een belangrijk element zouden moeten blijven van beroepsgericht onderwijs, maar bij velen is dat zo ongeveer de enige bijdrage aan de discussie over onderwijsontwikkelingen die is blijven hangen, terwijl de inbreng door de jaren heen veel en veel rijker is geweest. Zoals ik meer in detail zal laten zien, zijn ondernemers al vanouds ook in algemene vorming geïnteresseerd geweest. Het bedrijfsleven zelf besteedde eerder aandacht aan competentiegericht ontwikkelen dan het onderwijs. Ondernemers hadden ook opvattingen over structuurdiscussies, over het tegengaan van tekorten op de arbeidsmarkt, over ICT in het onderwijs. Kortom, een rijkdom aan inbreng die de moeite waard is om te tonen. Wie mij gevolgd heeft, bespeurde mogelijk al een aanloop naar deze publicatie: mijn openingswoord bij het symposium bij gelegenheid van mijn pensionering in 2011 was een historische kijk op onderwijs in Nederland vanaf de 19de eeuw en wees ook op de grote rol van ondernemers bij het opbouwen van beroepsonderwijs.² Een soort voorstudie was vervolgens de publicatie die ik samen met Anneke Westerhuis uitbracht in 2015 over werkgeversstandpunten in de periode 1987-2005.³ Nu dan een verdere uitwerking en tevens reflectie: naar welke film hebben we zitten kijken, wat zijn de diepere mechanismen en welke uitdagingen levert dat voor de toekomst?

Als materiaal voor dit boek kon ik putten uit een rijk archief van inleidingen en publicaties van werkgeversorganisaties en een behoorlijke on-

1 Titel van SMO-Boek 2 1977, opgetekend door Wim Baars.

2 “Wie wat wil van onderwijs”, verslag van symposium bij mijn afscheid, 23 juni 2011, <https://www.yumpu.com/nl/document/read/20577552/wie-wat-wil-van-onderwijs-symposium-tgv-het-vno-ncw>

3 Renique en Westerhuis (2015), “Werkgeversstandpunten Onderwijs 1987-2005”, ECBO publicatie.

derwijsbibliotheek. Met een aantal oud-voorzitters van ondernemingsorganisaties heb ik een gesprek gehad over hun betrokkenheid bij onderwijsontwikkelingen. De huidige voorzitters heb ik gesproken met het oog vooral op de toekomst.

De nadruk bij de te beschrijven periode ligt op de periode vanaf de mammoetwet 1963. Een aanloop daarheen neem ik in het hoofdstuk “Tijdsbeelden” via de voorgeschiedenis van het nijverheidsonderwijs om te laten zien dat ondernemers ook daarbij een grote rol hebben gespeeld. Het is zelfs niet overdreven om te zeggen dat zonder hen het nijverheids- onderwijs niet tot stand zou zijn gekomen, want het was niet voorzien in de onderwijswet van Thorbecke van 1863. De tijdsbeelden bieden een achtergrond voor de in verdere hoofdstukken te beschrijven onderwijsontwikkelingen en de rol van werkgevers in die periode.

Dit boek behandelt het initieel onderwijs, van basis- tot en met universitair onderwijs. Wat buiten het bereik van deze publicatie valt is de scholing van werkenden. Scholing tijdens de loopbaan is, anders dan het onderwijsbeleid, in eerste aanleg een aangelegenheid van sociale partners en wordt in de eerste plaats door branches en bedrijven ontwikkeld en uitgevoerd. Overigens zijn er wel raakpunten met het beleid van de overheid, bijvoorbeeld als het gaat om werkloosheidsbestrijding of de fiscale stimulering van scholing. Ook het debat over kansengelijkheid speelt een rol: zouden degenen die minder van het initieel onderwijs gebruik hebben gemaakt niet recht moeten hebben op een vorm van “uitgesteld initieel onderwijs”, bekostigd door de overheid? We komen hier later op terug.

Wat past bij de reeks is een biografie van de auteur: hoe komt een kruidenierszoon uit Sas van Gent in de Malietoren in Den Haag terecht, het hart van ondernemend Nederland! Achteraf een logisch verhaal en samen te vatten als “een leven lang onderwijs”. Afwijkend van de eerdere publicaties in Tijdsbeelden Onderwijs is mijn biografie beperkt tot een hoofdstuk en gaat niet het hele boek over mijn persoon. Dat zou het doel voorbij schieten, namelijk de rijkdom tonen aan inbreng van ondernemers.

Na een beschrijving van de tijdsbeelden volgt een panorama van standpunten en acties van ondernemers inzake onderwijs. Belangrijke subthema’s zijn: de structuur van het onderwijs (het onderwijsbestel); de relatie onderwijs-arbeidsmarkt en de onderwijskundige aanpak. Mogelijk minder bekend is dat ondernemers zich ook internationaal organiseren en uitspreken over onderwijs. We zullen ook daar enkele voorbeelden van geven.

Het is waarnemers buiten het bedrijfsleven niet ontgaan dat gaandeweg de werkgevers zich meer en duidelijker begonnen uit te spreken over onderwijs en onderwijsbeleid. In “Onderwijs: Bestel en Beleid” (redactie Van Kemenade, 1981) tekent Han Leune in het hoofdstuk “Pressiegroepen binnen en buiten het schoolwezen” het volgende op: “Binnen het economisch subsysteem opereren de organisaties van werkgevers en werknemers.”... “Vooral sedert het eind van de jaren zestig zijn zij zich intensief met het onderwijsbeleid van het rijk gaan bemoeien.”⁴ En Ria Bronneman-Helmers schrijft in haar proefschrift “Overheid en onderwijsbestel” (2011): “Begin jaren negentig hadden (beleids)actoren die niet tot de ‘pedagogische provincie’ behoorden nauwelijks invloed op het onderwijsbeleid. De onderwijsbeleidsarena was een gesloten arena. De situatie is sindsdien echter sterk veranderd. Werkgevers (soms samen met de landelijke vakbonden aangeduid als sociale partners) waren de eerste ‘buitenstaanders’ die invloed kregen op het onderwijsbeleid. Ze gebruikten daarvoor diverse kanalen: deelname aan het onderwijsoverleg, het uitbrengen van adviezen (via de SER of de Stichting van de Arbeid), het leveren van voorzitters voor belangrijke commissies (Wagner, Rauwenhoff, Oudeman), het uitdragen van standpunten, het lobbyen bij bewindslieden van andere departementen (EZ en SZW) of bij de Tweede Kamer en – in de uitvoeringsfeer van het mbo – het door de Landelijke Organen voor het Beroepsonderwijs (inmiddels kenniscentra voor beroepsonderwijs en bedrijfsleven) laten ontwikkelen en onderhouden van de kwalificatiestructuur.”⁶

We kijken ook naar de toekomst: het tijdsbeeld Transities. Onze tijd is bijzonder spanningsvol. De vrije markt moet zich gaan bewegen binnen de grenzen van wat planeet aarde kan hebben en de vereiste van menswaardige arbeid: de People-Profit-Planet benadering. Dat vraagt om transities en vereist een samenspel tussen overheid, burgers en bedrijfsleven. Het klimaat daarvoor zal verbeterd moeten worden, want er is een tendens te bespeuren van zowel minder vertrouwen bij de burger in de politiek als in het bedrijfsleven. De verwijdering van de politiek komt doordat de politiek beleidscompromissen moet sluiten met vaak nog weinig zicht op wat het

4 “Onderwijs; Bestel en Beleid”, p 401. Prof. Leune was kroonlid van de SER en voorzitter van de SER-commissie onderwijszaken.

5 “Begin jaren 70” lijkt mij beter dan “begin jaren 90”, zie ook de observatie van Han Leune. Beleidsuitingen van werkgevers waren er al sinds de jaren 70, impact begon het zeker te hebben vanaf het open overleg Wagner 1984.

6 “Overheid en Onderwijsbestel”, proefschrift Ria Bronneman-Helmers, 2011, p 358 over “Onderwijs externe (beleids)actoren”.

voor de burger in de praktijk gaat betekenen. Bovendien vindt ook in toenemende mate regelgeving op supra-nationaal niveau plaats: “Brussel”. De verwijdering van het bedrijfsleven ontstaat door de deels ook negatieve effecten van globalisering en de niet bij het Rijnlands model passende ervaren focus op (alleen) aandeelhoudersbelangen.

Met oud-voorzitters en huidige voorzitters heb ik een gesprek gehad over het thema van het boek, met doorgaans enkele stevige uitspraken en soms verrassende persoonlijke elementen. Aan enkele betrokken buitenstaanders, dat wil zeggen professionals op onderwijsgebied maar werkend of gewerkt hebbend vanuit een andere positie dan ondernemers, heb ik gevraagd te reflecteren op de inhoud van dit boek.

In de epilogoos vergun ik mij een overpeinzing over een van de vaste waarden in de inbreng van ondernemers in het onderwijsdebat: het ijveren voor een gelijkwaardige positie van beroepsonderwijs en algemeen onderwijs. Wat is er in de historie van ons onderwijs gebeurd dat maakt dat het beroepsonderwijs op alle niveaus in het onderwijsgebouw het in status aflegt tegen algemeen en academisch onderwijs? Is er een verklaring voor en nog belangrijker: is er iets aan te doen?

Door het verschillend karakter van de hoofdstukken is deze publicatie geen toonbeeld van eenheid van stijl. Een biografie schrijven is iets heel anders dan de historie van een onderwijsinstelling en de rol van ondernemers weergeven. De gevoerde gesprekken vragen weer om een interviewvorm. De reflectanten hebben elk weer hun eigen stijl, waar ik niet aan wilde komen. Moge juist de afwisseling die dit alles oplevert, het gemis aan eenheid van stijl ruimschoots vergoeden.

Waar in deze publicatie gesproken wordt over “bedrijven” zijn mede inbegrepen non-profit instellingen uit de publieke sector. Waar gesproken wordt in een mannelijke vorm (bijvoorbeeld de student, hij) is ook de vrouwelijke vorm bedoeld.

Chiel Renique

1. Biografie: een leven lang onderwijs

1.1 Jeugd

Geboren op 9 juli 1946 in Sluiskil-ziekenhuis en getogen in Sas van Gent. Volgde van 1956 t/m 1964 gymnasium B in Hulst. Ouders waren Achiël Renique, geboren te Westdorpe 27 november 1910 en Johanna de Bruyn, geboren te Hulst 23 mei 1909. Ze trouwden vrij laat en toen de oorlog uitbrak werd het krijgen van kinderen uitgesteld. Op 12 maart 1948 werd mijn zus Monique geboren. Moeder hield ons lang thuis: tot ik 5 jaar was geen school gezien en dus ook weinig sociale contacten buitenshuis. De kleuterschool was gemengd, maar daarna aparte jongens- en meisjes- lagere school. Cees Aartsen was het hoofd der school, meester Wijnen was een jongere leraar en volgde hem later op. Meester Aartsen deed wel eens een dutje voor de klas, echt aan pensioen toe. Wijnen daarentegen was enthousiast in de weer met dia- en filmmappaaraat om wat extra's te doen. Hoogst modern voor die tijd!

Apparatuur voor projectie lichtbeelden, museum Ootmarsum

Hij gaf ook Franse les op zaterdag, tegen betaling, waar ik gebruik van maakte. Op school kregen mijn zus en ik geleidelijk aan wel contacten, maar ik heb toch altijd wel enige achterstand gevoeld op dat gebied, alsof je ergens een nieuwe inwoner blijft, al woon je vanaf je geboorte in hetzelfde dorp. Op school haalde ik hoge cijfers en rekenen werd een hobby.

In dubbelklassen¹ mocht ik vaak leesles geven. Dat leek mij wel wat, het onderwijs!

Het was ook de tijd van opkomst van de TV en nog maar weinigen hadden dat in huis. Dat bracht met zich mee dat de niet-tv-bezitters gingen kijken bij vriendjes die er wel een hadden, een soort mini-bioscoop. Ergens jammer dat die tijd maar kort duurde en het TV-bezit snel een gewone zaak werd. In het algemeen was het een sobere tijd kort na de oorlog. Wij woonden aan de Westkade te Sas van Gent. Beneden een buurtwinkeltje (kruidenierswaren, groente en fruit, tabak en sigaretten en diverse dagelijkse benodigdheden voor in het huishouden), een kleine zitkamer en een leefkeuken. Boven hadden we een grote slaapkamer over de hele verdieping, middels gordijnen verdeeld in twee gedeelten, een voor de ouders en een voor mijn zus en mij. We hadden geen douche, dus wassen aan de wastafel. Evenmin was er centrale verwarming, dus stonden in de winter ijsbloemen op de ramen. We hadden wel een grote achtertuin en een grote schuur. Dat was vroeger een garage geweest, nu een zee van bergruimte, wat ertoe leidde dat zowat alles wat afgedankt was eerst nog jaren bewaard werd in de schuur, want je wist maar nooit waar het nog voor zou kunnen dienen.

In de winkel zag en hoorde ik hoe vlot mijn moeder met de klanten uit de buurt omging. Daar leerde ik veel van. Omdat de winkel te weinig opleverde is mijn vader omstreeks het begin van onze scholientijd (rond 1956) als operator gaan werken bij de stikstoffabriek in Sluiskil, ook wel de L'Azote genoemd in de volksmond.² Hij was een van de weinigen die de uitvoerige technische handleiding bij machines begreep en er werd dan ook vaak een beroep op hem gedaan als er onverklaarbare problemen waren en dat gebeurde nogal eens.

Mijn vader had ook iets met onderwijs. Hij vond het prachtig om met mij sommetjes te maken die een of twee klassen voor lagen op de school. Hij had van alle leerjaren de lesboekjes en het bijbehorend boek voor de onderwijzer (dat ik natuurlijk niet mocht inzien). Ook aan lezen werd voor schools gedaan, middels de methode Hoogeveen-Ligthart-Scheepstra, ondersteund door het bekende aap-noot-mies leesplankje. Vooruitstrevend was dat mijn vader mijn zus en mij tien-vingers blind leerde typen. Weliswaar op een Frans klavier (azerty), dus dat moest later in mijn hoofd

1 Twee klassen kregen les van één onderwijzer in één klaslokaal.

2 NSM Nederlandse Stikstof Maatschappij = Compagnie Neerlandaise de l'Azote NCA, dochteronderneming van Montecatini, Italië.

gereset worden naar Engels klavier (qwerty). Het was bijzonder handig voor mijn latere werk. Mijn vader stimuleerde ook de vreemde talenkant. Hij was zelf tweetalig opgevoed (Nederlands-Frans) op een Belgische school voor voortgezet onderwijs en we konden in Zeeuwsch Vlaanderen ook de Franstalige tv-zenders ontvangen. Zijn stelling was simpel: kleuters leren in Frankrijk al heel jong de Franse taal, dus dat moeten jullie ook kunnen!

1.2 Scholier

Indertijd moest een toelatingsexamen gedaan worden voor de middelbare school, in casu het Jansenius Lyceum te Hulst (nu het Reynaert College). Ik haalde dit, maar toch matig. Voor rekenen een 8, de rest waren 6jes. In 1956 kon ik starten. Tegen het advies van schoolhoofd Cees Aartsen, die ambachtschool beter had gevonden, hadden mijn ouders op het lyceum hoog ingestoken: gymnasium B. Alles liep op rolletjes. In de derde klas had ik wel een dip, door veel aandacht voor een klasgenote. Met Pasen stond ik nog diep onvoldoende, maar na een eindspurt waren alle onvoldoendes weggewerkt.

De schoolreizen waren toen nog reisjes in wat je nu de regio zou noemen. De eerste was naar Maria Laach, de tweede iets verder naar Koblenz, waar we in de jeugdherberg boven op de berg Ehrenbreitstein overnachtten. Onderweg natuurlijk ook Rudesheim bezocht. Mooiste reis was wel naar Parijs, waar we in het maison Néerlandais hebben overnacht. Helaas is deze Nederlandse pied a terre inmiddels door bezuinigingen van OCW gesneuveld. We bezochten niet alleen de iconen van Parijs, maar ook Versailles en gingen een avond naar de opera. In eigen land was om een heel onverwachte reden een onvergetelijke uitstap op 22-11-63 naar een voorstelling van De Perzen van Aischylos, ik meen in Rotterdam. 's Nachts op de terugweg kwam het bericht dat president Kennedy was vermoord. De stemming in de bus sloeg volledig om van uitgelaten naar stil en bedrukt, onzeker over wat de gevolgen zouden kunnen zijn.

OV jaarkaarten bestonden toen nog niet, maar er was wel een mooi systeem voor leerlingen die van ver kwamen met de bus. De school vergoedde een groot deel van de abonnementskosten voor openbaar vervoer. Per bus was de afstand Sas van Gent - Axel - Hulst ongeveer 25 km. In de zomermaanden gingen we met een groep per fiets en dan was het ongeveer 20 km via een landweg ten zuiden van de Axelse kreek, die nu inmiddels een nette provinciaalseweg is geworden. Soms, zeker bij meewind, werd er behoorlijk

hard doorgereden op die zware fietsen. Mooiste sport was om in het wiel van een Solex te rijden en dat zo lang mogelijk vol te houden. Van mijn ouders mocht ik dan het geld dat zij anders aan het abonnement kwijt waren, houden. Het was mij daar niet om te doen, maar netjes was het wel.

Als pendelaar raakte je wel een beetje verdeeld over twee werelden. Zeker in de hogere klassen speelde een deel van het scholierenleven zich na schooltijd in Hulst af. Niet iedere dag, maar af en toe eens biljarten, in de winter schaatsen op de vest (de brede gracht rondom de wallen), bij een van de klasgenoten op bezoek thuis e.d.

In 1964 deed ik eindexamen met goede cijfers. Ik had mij op diverse opties georiënteerd, maar de doorslag gaf het advies van mijn leraar natuurkunde, dhr Buyk, die aandrang op een universitaire studie. Als katholiek zijnde werd het dus universiteit Nijmegen. Mijn bedoeling was van meet af aan om het onderwijs in te gaan. Mijn favoriete vak was wiskunde. Natuurkunde ging ook nog wel, omdat daar veel wiskunde in zat.... Scheikunde was wel aardig vanwege de leuke proefjes, maar de scheikundige vergelijkingen waren toch rare puzzeltjes vergeleken met de mooie wiskunde.

Niet dat ik eenzijdig op bèta was georiënteerd. Een opstel schrijven vond ik best aardig en ging mij ook redelijk af. Vreemde talen was toen nog geheel gericht op vertalen naar het Nederlands en ook daarbij had ik vaak best aardige vondsten, want een goede vertaling is nog iets anders dan woord voor woord letterlijk vertalen.

Gelet op mijn doel om het onderwijs in te gaan, heb ik nog even overwogen om een bevoegdheid te halen via MO-A en MO-B akten, in combinatie met een baan. Deze optie was vooral gangbaar voor leraren basisonderwijs, niet voor werkenden buiten het onderwijs. Het zou ook veel te lang gaan duren op die manier.

1.3 Student

Om wat geld te hebben voor de start van de studie wis- en natuurkunde in Nijmegen ging ik in de zomer van 1964 werken op de glasfabriek in Sas van Gent. Daar werden autoruiten gemaakt voor diverse modellen. Taak van onze ploeg was om die goed beschermd in stevige houten kratten in te pakken. Het was hard werken voor weinig en vroeg op, ook weer een goede les.

Uiteraard vroeg ik ook een studiebeurs aan. Illustratief voor Zeeuwse zuinigheid, stelde ik een begroting op van studiekosten, aanschaf van een opklapbed en kast, betrok daar ook mijn verdiende geld bij en vroeg toen 2500 gulden aan, terwijl het maximum 2800 was! Ik kwam, mede door steun van mijn ouders redelijk toe, maar vroeg volgende jaren wel het maximum!

De eerste maanden vanaf september 1964 verliepen tumultueus. Van studeren kwam niet veel terecht. Ontgroening vond plaats onder auspiciën van het Nijmeegs studentencorps Carolus Magnus. Er waren drie studentenverenigingen daarbij aangesloten: Roland, Telemachus en Diogenes. Bij Roland ging het er nogal ruig aan toe. Diogenes was naar verluidt weer erg soft, dus werd het Telemachus. Daarbinnen waren dispuuten georganiseerd. Na enkele “fleuravonden” werd het uiteindelijk Milo-f’o. Het dispuut bestond nog maar enkele jaren (1961). Leden van het dispuut waren van diverse jaargangen en van diverse studierichtingen. Hoewel het enerzijds flink afleidde van de studie, gaf het anderzijds wel een netwerkje en dus enig houvast. Bovendien waren er ook vakgenoten waar ik ook voor de studie nog eens terecht kon. Eens in de week was er dispuutsavond, eerst in een café in de Vlaamse Gas, later in Het Haantje op de Daalseweg.

Voor een provinciaal was het behoorlijk heftig om in een milieu terecht te komen waar veel studenten het geloof vaarwel zegden en er tegen het gezag van kerk en staat opstandigheid heerste. Het waren de roaring sixties en ook in Nijmegen roerden de studenten zich behoorlijk, zij het minder fel dan in Amsterdam. De vrijere moraal ten aanzien van seks en drugs waarde wel rond in het land, maar was in Nijmegen minder aan de orde dan het opkomend nihilisme en het inruilen van godsdienst voor linkse ideologie. Nijmegen werd ook wel het Moskou aan de Waal genoemd, regelmatig later zo geciteerd door Loek Hermans, begonnen als raadslid te Nijmegen. Binnen mijn dispuut was de sfeer ook overwegend wel aan de linkse kant, maar zeker niet extreem. Een soort humorvolle maar ook enigszins cynisch relativering was meer typerend.

De studie zelf vlotte het eerste half jaar in het geheel niet. Ik zakte voor bijna alle tentamens. Het was voor mij ook shocking dat iemand die gewend was voor wiskunde negens en tienen te scoren, nu amper een voldoende haalde. Ik denk dat ik de meeste moeite had met het verlaten van vanzelfsprekendheden, zoals $1+1=2$ en het van de grond af aan opbouwen van een logisch systeem op basis van axioma’s. Op zich was dat wel weer juist boeiend en in de doctoraalfase heb ik dan ook grondslagen van

de wiskunde als een van de hoofdvakken gekozen. Toen ik het eenmaal door had en overigens ook meer tijd aan de studie ging besteden, kon ik de resultaten nog behoorlijk ophalen, zodat ik vrijwel zonder achterstand aan het tweede jaar kon beginnen. Vermeld moet worden dat mijn ouders nooit gemopperd hebben over de slechte start. Men vertrouwde dat ik mijn best zou doen en als het niet zou lukken, dan even goede vrienden. Die houding heeft er zeker toe bijgedragen dat er bij mij geen paniek of stress ontstond en een inhaalslag mogelijk was.

Na het tumultueuze eerste jaar kwam de studie in rustiger vaarwater. In de nominale tijd van 3 jaar kon ik mijn kandidaatsexamen doen. In de loop van het tweede studiejaar kreeg ik kennis aan Petra Teunissen. We trouwden op 5 augustus 1967. Kort daarvoor had ik mijn kandidaatsexamen gehaald. Ook was ik in 1966 studentassistent bij een practicum wiskunde voor scheikundigen. Dat bleek later zelfs mee te tellen voor mijn pensioendienstjaren!

De doctoraalfase heb ik als werkstudent gedaan. Ik begon met 4 lessen wiskunde per week aan Notre Dame des Anges te Ubbergen, het jaar daarop 8 uur. In 1968 kon ik tevens beginnen bij het Liemers College te Zevenaar, ook met 8 uur in de week. Notre Dame was een meisjespensionaat, oorspronkelijk gerund door een Franse zusterorde, ook wat het onderwijs betreft. Later kwamen de lekenleraren zoals ik. Mijn eerste salarissen ontving ik nog in een enveloppe uit handen van de soeur-tresorière van het pensionaat! Het viel mij niet mee om meisjes te interesseren voor het mooie vak wiskunde en het was ook wel bon ton bij meisjes om er niet goed in te zijn, al had je er de hersens voor. Ondanks veel steun van de toenmalige rector Jan Schillings, zag ik het in Ubbergen niet meer zitten en mede omdat het in Zevenaar wel prima ging, nam ik ontslag in Ubbergen en groeide mijn baan geleidelijk in Zevenaar. In 1968 werd zoon Raoul geboren en het jaar daarop Michel. Deze jaren waren wel spitsuur: twee jonge kinderen, een studie en een baan, maar met samen de schouders eronder konden we het bolwerken.

Hoewel de universitaire gemeenschap er nogal op neerkeek, besloot ik om tijdens mijn doctoraalstudie eerst op te gaan van examen wiskunde MO-B, zodat ik eerstegraads bevoegd zou worden, een vaste aanstelling en hoger salaris zou krijgen. Dat rondde ik af op 14 mei 1970 aan Universiteit Nijmegen. Daarmee was de druk eraf om snel doctoraal te doen, maar ik liet dat niet lopen, al nam ik er wel de tijd voor. Onder begeleiding van prof

Arnout van Rooy³ schreef ik mijn scriptie over Metrische Ruimten. We hebben er veel plezier aan beleefd en ik kon ook nog een onopgelost vraagstuk ophelderen. Op 7 mei 1972 deed ik doctoraal examen.

1.4 Onderwijsfamilie

Zoals eerder gemeld was mijn vader formeel weliswaar geen onderwijzman, maar hij had er veel plezier in om ons op het gebied van rekenen en taal alvast een voorsprong te geven. Behalve ikzelf is ook mijn zus Monique het onderwijs in gegaan. Na de mms (middelbare meisjesschool) ging zij naar de kweekschool. Zij haalde haar hoofakte in 1969 en gaf les in Zeeuws Vlaanderen. In 1984 haalde ze een MO-A akte voor het vak Frans en gaf Franse les aan de volksuniversiteit.

Mijn zoon Michel (1969) volgde een lange weg, die een tijdlang als “inefficiënt” werd aangeduid. Hij redde het niet op de Havo, maar kon wel van havo-1 naar mavo-2. Na de mavo zonder problemen te hebben afgerond is hij in 1985 naar de middelbare zeevaartschool gegaan in Rotterdam. Daarna heeft hij nog een jaar de hogere zeevaartschool gedaan, wat meer mogelijkheden bood op de grote vaart. Een in diensttijd opgelopen knieblesure zat een nautisch vervolg in de weg. Na een aantal jaren studie en werk in verzekeringen en hypotheek, waarvan de laatste 10 jaar als partner in een eigen bedrijf, wendde hij de steven naar het nautisch onderwijs. Hij werd in 2010 Coördinator Nautische Leerlijnen van de Nationale Nautische Verkeersdienst Opleiding (NNVO). In 2013 ging hij bestuurskunde studeren aan de Haagse Hogeschool en haalde hij in 2017 met mooie cijfers het bachelordiploma. Het ROC Nova College was voor NNVO vanaf 2010 een vaste leverancier van docenten binnen de Nautische Leerlijnen. Binnen die organisatie kwam de positie vrij van Opleidingsmanager Scheepvaart Contractonderwijs. Die functie bekleedt hij sinds 2018.

Zijn dochter Meghan (2000) en dus onze kleindochter startte in een brugklas vwo, maar ging door naar 2de leerjaar havo. Zonder problemen doorliep ze de havo en koos vervolgens voor de duale variant van de PABO⁴ in Leiden. Zij staat inmiddels voor het derde jaar met veel plezier en succes voor de klas.

3 Kwam in 1965 als lector wiskunde in Nijmegen, al snel hoogleraar en uiteindelijk decaan van de faculteit wis- en natuurkunde.

4 Pedagogische Academie Basis Onderwijs.

1.5 Beroepsleven

Mijn beroepsmatige loopbaan is grofweg in twee delen te verdelen. Het eerste deel speelde zich af in het onderwijs, van 1966-1986. Achtereenvolgens: Studentassistent wiskunde Universiteit Nijmegen; docent wiskunde MMS⁵ Notre Dame des Anges 1967-1969; Docent wis- en natuurkunde havo/vwo Liemers College 1968-1974; Docent wiskunde Nieuwe Leraren Opleiding (NLO) aan de Gelderse Leergangen te Nijmegen 1974-1986. De laatste 5 jaar had ik overigens nog maar een zeer beperkte lestaak bij de NLO (nog 1 dag per week) vanwege vrijstelling voor vakbondswerk voor het NGL.⁶

Zoals vermeld startte ik als leraar wiskunde bij Notre Dame des Anges in Ubbergen in 1967. In 1968 werd per motor-ordonnance (!) een uitnodiging afgeleverd bij ons huisadres in Bemmelen om docent wiskunde te worden aan het toen pas opgerichte Liemers College in Zevenaar voor 8 uur in de week, met uitzicht op groei van de aanstelling. Waarschijnlijk had mijn voormalig stagebegeleider dhr Maassen hier de hand in. Hij was docent wiskunde aan het KGL⁷ in Arnhem van dezelfde stichting die het Liemers College in Zevenaar was gestart. Zo werd het Liemers College te Zevenaar mijn tweede school. Mijn baan groeide binnen enkele jaren uit naar een volledige betrekking van (toen) 26 lessen per week. Ik had bovendien een onmisbaarheidsverklaring voor het leraarschap, zodat ik niet in militaire dienst hoefde. Zo ging mijn studie naadloos over in mijn beroepsleven.

Hoewel ik het heel erg naar mijn zin had op het Liemers College en ook in de lokale politiek in Zevenaar aardig actief was, trok in 1974 de start van de experimentele tweedegraads lerarenopleiding Wis- en natuurkunde aan de Gelderse Leergangen mijn aandacht. Na aanvankelijk samen met Utrecht⁸ te willen starten, koos Nijmegen uiteindelijk voor een eigen learenopleiding in de regio Arnhem Nijmegen. De start van de NLO⁹ te Nijmegen is vermoedelijk 1972 geweest (in 1971 trok Nijmegen zich terug uit het samenwerkingsverband met Utrecht). De eerste opleidingen die gestart waren, waren Aardrijkskunde, Geschiedenis, Nederlands,

5 MMS Middelbare Meisjes School, bij de invoering van de mammoetwet in 1968 omgezet in havo.

6 Nederlands Genootschap van Leraren.

7 Katholiek Gelders Lyceum.

8 SOL Utrecht; Stichting Opleiding Leraren.

9 Nieuwe Leraren Opleiding, Stichting Gelderse Leergangen, later Interstudie.

Engels. In de latere jaren kwamen daar telkens enkele vakken bij. Vanwege mijn recent afstuderen in combinatie met een aantal jaren leservaring op het Liemers College, een van de eerste experimentele havo/vwo scholen, was ik een aantrekkelijke kandidaat en werd ik aangenomen in het team dat vanaf 1974 de lerarenopleiding wiskunde vorm zou geven.

Vrijwel direct na de start als leraar was ik lid geworden van de katholieke lerarenvereniging St Bonaventura. Eind jaren zeventig trad ik daar toe tot het bestuur. Bonaventura was onderdeel van het Nederlands Genootschap van Leraren. Het NGL organiseerde vooral leraren voortgezet onderwijs, oorspronkelijk vooral eerstegraadsleraren, maar later ook mavo-vbo leraren, nog weer later ook docenten hbo en leraren basisonderwijs. De grote broer was de ABOP,¹⁰ gelieerd aan de FNV, met juist veel leden in het basisonderwijs. In 1981 werd ik gekozen tot vice-voorzitter van het NGL bestuur. Belangrijke inhoudelijk basis daarvoor was mijn werk aan een gedegen reactie op het onderzoek van ITS¹¹ naar de zwaarte van de leraarstaak. Jos van Kemenade was in die tijd directeur van het ITS en op basis van het onderzoek circuleerden al plannen voor een plaats- en tijd-gebonden weektaak en meer lessen per week. Het onderzoek berekende de gemiddelde taakbelasting per week, inclusief alle vakantieweken. Tegelijk was het werk tijdens de vakantieweken niet meegeteld, zodat de cijfers veel lager uitkwamen dan in de praktijk van het beroep. Met succes heeft het NGL dit rapport met kracht van argumenten bestreden. Ook mijn artikelen in het Weekblad voor leraren hebben zeker bijgedragen aan mijn bekendheid en daarmee latere verkiezing tot lid van het hoofdbestuur. Belangrijk was ook de steun vanuit Bonaventura. De voorzitter van “mijn” bestuur: Jos van den Maagdenberg en zijn voorganger Frans Roefs kwamen ook uit die gelederen voort.

In 1984 werd ik via het NGL-kantoor benaderd om lid te worden van de APVO-2, adviserend aan minister Deetman.¹² De voorzitter was al bekend: Hans van Aalst, een fysicus die binnen de vakvereniging NVON¹³ zijn sporen had verdient met het PLON project.¹⁴ Ik bedong bij de minister het vice-voorzitterschap. Achteraf bleek dat laatste eigenlijk al aan ie-

10 Algemene Bond voor Onderwijzend Personeel, later gefuseerd met NGL tot AOB Algemene Onderwijs Bond

11 Instituut voor Toegepaste Sociologie.

12 Adviescommissie Projecten Voortgezet Onderwijs tweede fase.

13 Nederlandse Vereniging voor het Onderwijs in de Natuurwetenschappen.

14 Project Leerplanontwikkeling Natuurkunde.